

Osobnost: struktura, dynamika, vývoj:
integrace poznatků psychologických teorií
osobnosti

Osobnost: struktura, dynamika, vývoj – integrace poznatků psychologických teorií osobnosti

Otázka: Jak integrovat poznatky různých teorií osobnosti do nějakého smysluplného výkladového rámce, který by vám mohl být užitečný pro další psychologická studia?

Jak zodpovědět otázku o psychologickém uvažování o člověku v termínech struktury a dynamiky osobnosti

Klíčová témata:

- Struktura osobnosti
- Procesy (dynamika) osobnosti
- Vývoj a růst osobnosti

Komplexní psychologický pohled na osobnost

Osobnostní struktura

- Jsou to takové projevy člověka, kdy po odečtení okamžitých vlivů (situace, vnitřní stav) nacházíme v projevech člověka něco **stálého** (Balcar, 1983)
- Vyjadřuje nějaké relativně stabilní „charakteristiky“ (atributy) jedince. Je tvořena souborem nějakých prvků (elementů, jednotek).
- Rozdíly mezi jednotlivými teoretickými pohledy na strukturu osobnosti jsou dané tím, že **strukturní prvky jsou různé kvality a jsou vytvářeny podle jiných kritérií.**
- Dále se odlišují také tím, **jaký důraz přisuzují stabilitě - změně osobnosti, resp. jejímu vývoji**

Specifika(variace) v pojetí osobnostní struktury

* psychodynamické teorie:

jednotky podle míry uvědomění – neuvědomované, uvědomované ve vzájemném konfliktu (Freud – úrovně vědomí, následovníci více diferencují jak nevědomí, tak vědomí)

* rysové, biologizující teorie:

struktura je tvořena **neměnnými, danými, převážně dispozičními charakteristikami**, např. temperamentové charakteristiky, další osobnostní charakteristiky které se více či méně projevují v různých situacích

* behaviorální přístup:

zafixované nebo silné odpovědi na získané podněty (situace) v procesu učení (klasické či operační podmiňování)

* humanistická psychologie

vědomé procesy a obsahy sebereflexe, které chápou jako strukturní prvky

* sociálně-kognitivní/interakcionistický pohled

struktura je dána **socio-kognitivně-afektivními vzorci** (pecepce-prožívání sebe a situace, ve které se nachází)

Dynamika osobnosti

- Zaměřuje se na **procesy**, tzn. *stavy* a *děje*, které se odehrávají v člověku. Prožívání a chování člověka se mění podle toho, co se děje v jeho vnitřním prostředí (tělo, organismus) a vnějším prostředí.
- Sledujeme-li opakovaně tentýž jev (výskyt), můžeme stanovit jeho vztah k určitým vnitřním a vnějším podmínkám. Tuto proměnlivost duševního života nazýváme **dynamikou**. Pohlížíme-li na ni z hlediska individuálně jednotné a jednotící povahy tohoto dění, hovoříme o **dynamice osobnosti** (Balcar, 1983).
- Někteří autoři raději než o dynamice mluví o procesuální stránce osobnosti (Cervone & Pervin, 2013). Důraz na proces(y) je také často spojen s otázkou „proč“ se lidé chovají tak jak se chovají.

Specifika (variace) pojetí osobnostní dynamiky (procesu)

* psychodynamické teorie:

psychická energie (libido), důraz na řízení instinkty a pudy, potřeba redukovat napětí a úzkost (tenze), které tyto pudy vyvolávají

* rysové, biologizující teorie:

temperament jako vrozená **životní energie**, aktivita prožívání s intenzitou a frekvencí změn, další dispozice a raná sociální zkušenost a další sociální vlivy determinující rysy osobnosti

* behaviorální přístup

posilování, upevňování naučených reakcí

* humanistická psychologie

aktuální zkušenosti, prožitky, zážitky vztahované k já (self)

* sociálně-kognitivní/interakcionistický pohled

seberegulační procesy spojené s anticipací a interpretací vlastního života

Dynamika osobnosti a „konflikt přístupů“

- O konfliktu přístupů k hybným silám, které určují dynamiku osobnosti bychom mohli uvažovat jedině tehdy, když bychom předpokládali, že každé chování člověka se řídí stejnými motivačními principy
- Nicméně, vzhledem ke strukturním prvkům osobnosti nepředpokládáme, že osobnosti konkrétního člověka **má pouze** svoje potřeby jako hybné síly (drives), nebo že má pouze vědomé sebepojetí a sebehodnocení (self), nebo naučené způsoby chování (vzorce, role, normy) či více méně ucelenou představu sebe a světa kolem sebe, která ho řídí (constructs).

Dynamika osobnosti

- Také nebudeme předpokládat, že při potřebě redukovat napětí vyvolané neuspokojením nějaké potřeby **bude současně nutně** probíhat proces sebeaktualizace či anticipace budoucích událostí či snaha vyrovnat se (být v souladu) s požadavky sociálního a kulturního prostředí.
- V daném okamžiku může jít především o uspokojení potřeby nebo sebepotvrzení atd....Nebo mohou současně působit dvě či tři hybné síly (procesy) současně...nebo se mohou dostat do konfliktu (např. uspokojení potřeby a sociální akceptace..atd.) Nebo se některé procesy mohou vzájemně podporovat
- Např. někoho milovat/láska k partnerovi či partnerce může zahrnout všechny uvedené procesy...

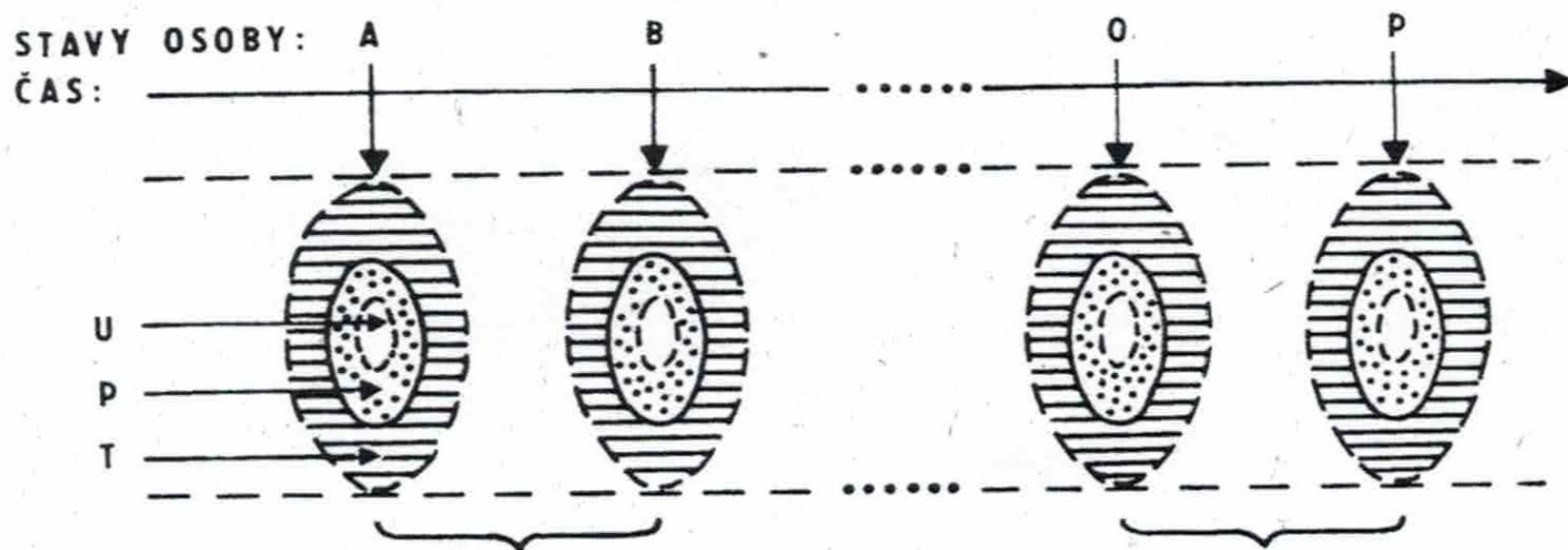
„If room is left for more than one process model, it becomes the task of psychologists to define the conditions under which each type of motivation will occur and the ways in which the different types of motivation can combine to determine behavior“ (Cervone & Pervin, 2013, 544)

Vývoj (rozvoj, růst) osobnosti

- Třetí aspekt, je to doména vývojové psychologie, nicméně, pojetí růstu (vývoje osobnosti) úzce koresponduje s dynamikou (osobnostními procesy) i strukturou.

Schéma souvislostí mezi strukturou, dynamikou a vývojem (Balcar, 1983)

Obr. 2 Popisné souřadnice osobnosti

Údaje o dynamice: $A \neq B$ $O \neq P$
 struktura: $A = B$ $O = P$
 vývoji: $(A = B) \neq (O = P)$

Obvyklé časové rozpětí A – B, O – P: minuty až dny
 (A – B) – (O – P): měsíce až roky

= ... shoda; \neq ... rozdíl;
 U... uvědomování; P... prožívání; T... tělesné dění.

Vývoj osobnosti

S ohledem na strukturu osobnosti

Vývoj je postupná a nezvratná změna ve vlastnostech (atributech, charakteristikách) člověka

Problém vývoje struktury – v průběhu vývoje dochází k diferenciaci funkcí, to relativizuje stabilitu určité jedné struktury

- *příklad – diferenciaci Self v průběhu života (celkový pocit ze sebe (SE) se diferencuje a mění se kvalita i determinace jeho aspektů)*
- *rozvoj intelektu...*

Vývoj s ohledem na dynamiku a procesy – můžeme charakterizovat jako **celoživotní adaptaci člověka na měnící se podmínky prostředí** (vnitřního, vnějšího)

Specifika (variace) pojetí osobnostního vývoje

* psychodynamické teorie:

stadiální pojetí vývoje, psychosexuální vývoj, vývojové úkoly, **motiv a pocity v jednotlivých životních etapách**

* rysové, biologizující teorie:

posouzení vlivu dědičnosti a prostředí na vývoji osobnosti, **proměny osobnostních charakteristik** (v kvantitě i kvalitě)

* behaviorální přístup

učení v průběhu života, osvojování adaptačních mechanismů (social skills, coping??)

* humanistická psychologie

sebeaktualizace a **osobnostní růst** ve smyslu prohlubování sebeuvědomění a sebeaktualizace

• sociálně-kognitivní přístup

vývoj seberegulačních mechanismů, proměna afektivně-kognitivních vzorců interkace jedinec – prostředí (vývoj self-efficacy, možná já, životní perspektivy)

Teoretický směr/rámeček	Strukturní prvky osobnosti	procesuální charakteristiky, dynamika osobnosti	Pojetí změny/ vývoje osobnosti	Typ výzkumu/ získávání dat o osobnosti
Psychodynamický	stabilní motivy, jejich neuvědomovaná transformace a konflikt	psychická energie, symptomy, „chybné reakce“	vhled do motivů a pocitů, které zakládají chování	Expertní posouzení, případové studie
Rysový a biologizující	stabilní obecné dispozice	přímo svými vlastnostmi/rysy	nezaměřuje se tolik na změnu, hledání něčeho konzistentního, stabilního, biochemická podstata poruchy	dotazníkové sebeposouzení, longitudinální výzkum, studium dvojčat
Fenomenologický /humanistický	sebepojetí, pocity, konflikty, uvědomované	soukromou zkušeností, percepce, interpretací	prohlubování vědomí, upřímnost a otevřenost k sobě, sebepřijetí	sebepoznávání, rozhovor
Behaviorální	Učení, „klíče“, „náповědi“ (chování druhých)	stabilním chování ztotožňované s osobností	změna podmínek, zážitky které modifikují jednání	pozorování chování v klíčových situacích,
Sociálně kognitivní /interakcionistický	vzájemná interakce mezi osobou a situací, mediované kognitivně-afektivním systémem	stabilní vzorce interakce osoba – situace, konfigurace situací „jestliže..když“	změnou proměnných sociálně, afektivně kognitivních vzorců (možná já, efficacy, očekávání)	Měření osobnostních proměnných v relevantních situacích

Psychologie osobnosti může ve svém přehledu působit jako dějiny nesouhlasu, konfliktu mezi protichůdnými idejemi.

Můžeme se dobrat ,velké teorie‘?

“It’s dull now, but at the end they smash their instruments and set fire to the chairs.”

Odlišné přístupy ke zkoumání osobnosti nejsou odlišnými odpověďmi na stejnou otázku. Jsou spíše odlišnými otázkami.

Např. otázka „nevědomí“

- freudiánský přístup – potlačené impulsy
- kognitivní psychologie a poznatky o pracovní paměti (+-2)
- nevědomí prostě *nemůže neexistovat* dle obou paradigmat
- Svobodná vůle a odpovědnost
 - srovnáme přístup tak odlišných osobností, jako byl (znovu) S. Freud a B. F. Skinner...
 - Oba (zcela odlišně?) de facto vylučují představu svobodné vůle.
 - V čem jsou však jejich metafory podobné?
 - A v čem se vlastně shoduje i jejich (původní) přístup k výzkumu?

Specifika vers.komplementarita jednotlivých přístupů

- Různé přístupy k osobnosti nemohou být komparovány v tom smyslu, který je „správný“ a který je „chybný“, protože nedávají různé odpovědi na stejnou otázku.
- Spíše je to tak, že kladou různé otázky, na které hledají odpovědi. Každý přístup „žije“ nebo „nežije“ bez ohledu na to, zda je „správný“ nebo „špatný“

Zdá se, že lepší kritéria pro posuzování jednotlivých přístupů/teorií jsou:

- Dává nám pohled/přístup této teorie smysluplnou odpověď na nějakou praktickou/užitečnou otázku?

např.

rysový přístup – individuální rozdíly

psychoanalytický přístup – důležitost nevědomých procesů

humanistický přístup – důležitost sebe-uvědomění

teorie učení a sociálně kognitivní přístup - stabilita, proměny či koherence chování člověka

Co si má odnést/může/chce odnést student psychologie z tohoto předmětu

- Bude o něco chytřejší a vzdělanější v tom, jak se dá uvažovat o osobnosti?
- Po absolvování předmětu získá kredity a posílí se jeho profesní sebevědomí
- Odnese si novou „metodu“, jak se dívat na konkrétního člověka?